

ȚINUTUL NEAMȚULUI ÎN EPOCA FANARIOTĂ
*
THE NEAMȚ COUNTY IN THE PHANARIOT AGE
*
TERRES DE NEAMȚ A L'ERE PHANARIOTE

prof. drd. Elena PREDA¹
prof. dr. Daniel DIEACONU²

Rezumat: Acest studiu se concentrează asupra fostului județ Neamț în perioada regimului fanariot (1711-1821), perioadă considerată a fi una dintre cele mai instabile din punct de vedere politic din întreaga istorie a poporului român, cu războaie ale imperiilor vecine care au avut loc pe teritoriul României, cu refugii, emigrări și fiscalitate excesivă. Începută încă de la domniile lui Radu Mihnea și Alexandru Iliăș, pătrunderea elementului grecesc în rândurile administrației își cunoaște apogeul, domnitorii fanarioți donând și multe mănăstiri moldovenești bogate, așezămintelor monahale din Grecia, Antioquia, Palestina sau Egipt, precum Mănăstirea Buhalnița, situată pe cursul mijlociu al Bistriței nemțene, care a determinat pătrunderea autorităților laice în problemele mănăstirii și o exploatare nemiloasă a locuitorilor și pământurilor lor. Peste munți, în Transilvania, existența națională a poporului român a fost amenințată de catolicism și maghiarizare, și mulți „ungureni”, au trecut în Moldova, unde domnitorii i-au primit pentru a obține noi contribuabili, în regiunile cu populație redusă. S-au întemeiat astfel o mulțime de sate, atât în zone de luncă, cât și mai ales în micile depresiuni din Munții Neamțului.

Emigrările peste munți au fost susținute de haiducii locali care au îndrumat transilvănenii spre Moldova. În județul Neamț, Vasile cel Mare (cel Mare) a fost renumit, fiind pomenit de Vasile Alecsandri sau Mihail Sadoveanu în cărțile lor, sau Ștefan Bujor, personaj haiduc emblematic în arealul românesc, reprezentanți ai justiției sociale, ai luptei împotriva unei preponderent regim străin, corupt și exploatare. Județul Neamț devine din ce în ce mai important în economia Moldovei datorită bogăției lemnoase a masivului forestier Bistrița și transportului ușor pe râul Bistrița cu plutele, cunoscute fiind catargele care au ajuns la Istanbul. Noile relații capitaliste încep să fie prezente în ciudata administrației fanariote. Acest articol a fost realizat prin studierea scrierilor călătorilor străini care au trecut prin acest județ, prin consultarea colecțiilor de documente, a arhivelor, a monografiilor dedicate regiunilor și, de asemenea, a lucrărilor de istorie realizate la sfârșitul secolului XIX-lea, și care pot se regăsi în Fondul Cărților Vechi „G.T. Kirileanu” a Bibliotecii Județene Neamț.

Cuvinte cheie: regim fanariot, județul Neamț, perioade de instabilitate, refugiați, emigrări, fiscalitate excesivă

*

Abstract: This study is focused on the former county of Neamț during the period of the Phanariot regime (1711-1821), a period considered to be one of the most instable periods from the

---

¹ Profesor doctorand Școala Doctorală de Științe Socio-Umane, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava; Colegiul Național „Ștefan cel Mare” Târgu-Neamț.

² Centrul de Cercetare pentru Dezvoltare Regională și Integrare Regională al Universității din București; Școala Gimnazială Grințieș, Neamț.

political point of view in the entire history of the Romanian people, with wars of the neighbour empires that took place on the Romanian territory, with refuges, emigrations and excessive fiscality. Having started since the reigns of Radu Mihnea and Alexandru Iliș, the penetration of the Greek within the administration ranks knows its apogee, the Phanariot rulers also donating many rich Moldavian monasteries to monastic establishments in Greece, Antioquia, Palestine or Egypt, like the Buhalnița Monastery, on the middle flow of Neamț Bistrița, which determined the intrusion of laic authorities in the monastery problems and a merciless exploitation of the inhabitants of their lands. Over the mountains, in Transylvania, the national existence of the Romanian people was threatened by forced catholic and Hungarian transformations and many „ungureni”, as they were called, passed in Moldova, where the rulers received them in order to obtain new tax payers, in regions with little population. A lot of villages were thus founded, both in meadow areas and especially in the small depressions in Neamț Mountains.

The emigrations over the mountains were supported by the local outlaws who guided the Transylvanian people towards Moldova. In Neamț County, Vasile cel Mare (the Great) was famous, being mentioned by Vasile Alecsandri or Mihail Sadoveanu in their books, or Ștefan Bujor, an emblematic outlaw figures in the Romanian areal, representatives of the social vigilantes, of the fight against a mostly foreign regime, corrupt and exploiting. Neamț County is becoming more and more important in the Moldavian economy due to the wood richness of the Bistrița forest massif and to the easy transport on Bistrița River with the rafts, well-known being the masts which arrived to Istanbul. The new capitalist relationships begin to be present despite the Phanariot administration. This article was realised by studying the writings of the foreign travellers who went through this county, by consulting the documents collections, the archives, the monographs dedicated to the region and also the History works realised at the end of the 19th century, and that can be found in the Fund of Old Books „G.T. Kirileanu” of Neamț County Library.

Keywords: fhanariot regime, Neamț County, instable periods, refuges, emigrations, excessive fiscality

*

Résumé: Cette étude se concentre sur l'ancien comté de Neamț pendant le régime phanariote (1711-1821), une période considérée comme l'une des plus politiquement instables de toute l'histoire du peuple roumain, avec des guerres d'empires voisins qui se sont déroulées sur le territoire Roumanie, avec refuges, émigration et taxation excessive. À partir des règnes de Radu Mihnea et d'Alexandru Iliș, la pénétration de l'élément grec dans les rangs de l'administration a atteint son apogée, les dirigeants phanariotes faisant également don de nombreux riches monastères moldaves à des colonies monastiques en Grèce, Antioquia, Palestine ou Égypte, comme le monastère de Buhalnița, situé sur le cours moyen de la Bistrita allemande, qui a conduit à la pénétration des autorités laïques dans les problèmes du monastère et à une exploitation sans merci des habitants et de leurs terres. Au-delà des montagnes, en Transylvanie, l'existence nationale du peuple roumain est menacée par le catholicisme et la magyarisation, et de nombreux "Hongrois" passent en Moldavie, où les dirigeants les accueillent pour obtenir de nouveaux contribuables, dans des régions peu peuplées. De nombreux villages ont été fondés de cette manière, à la fois dans les zones de prairies et surtout dans les petites dépressions des montagnes Neamțu.

L'émigration à travers les montagnes a été soutenue par des hors-la-loi locaux qui ont guidé les Transylvains vers la Moldavie. Dans le comté de Neamț, Vasile cel Mare (le Grand) était célèbre, étant mentionné par Vasile Alecsandri ou Mihail Sadoveanu dans leurs livres, ou Ștefan Bujor, un personnage hors-la-loi emblématique de la région roumaine, représentants de la justice sociale, de la lutte contre une régime étranger, corrompu et exploiteur. Le comté de Neamț devient de plus en plus important dans l'économie de la Moldavie en raison de la richesse en bois du massif forestier de Bistrita et de la facilité de transport sur la rivière Bistrita avec des radeaux, connus sous le nom de mâts qui atteignaient Istanbul. Les nouveaux rapports capitalistes commencent à être présents dans l'étrangeté de l'administration phanariote. Cet article a été réalisé en étudiant les écrits des voyageurs étrangers qui sont passés par ce département, en consultant les fonds documentaires, les archives, les

monographies consacrées aux régions ainsi que les ouvrages d'histoire réalisés à la fin du XIXe siècle, et que l'on peut retrouver dans le Fonds des Livres Anciens "G.T. Kirileanu" de la bibliothèque du comté de Neamt.

Mots-clés: régime phanariote, comté de Neamt, périodes d'instabilité, réfugiés, émigration, taxation excessive

Acest studiu, „Ținutul Neamțului în epoca fanariotă”, se concentrează asupra fostului ținut al Neamțului din perioada regimului fanariot (1711–1821), o perioadă considerată a fi una dintre cele mai instabile din punct de vedere politic din întreaga istorie a românilor, cu războaie ale imperiilor vecine desfășurate pe teritoriu românesc, cu refugieri, emigrări și fiscalitate excesivă. Începută încă de pe vremea lui Radu Mihnea și Alexandru Iliș, grecizarea dregătoriilor cunoaște perioada sa de apogeu, domnitorii fanarioți realizând și închinarea mai multor mănăstiri bogate ale Moldovei către lăcașuri de cult monastice din Grecia, Antiohia, Palestina sau Egipt, așa cum este cazul Mănăstirii Buhalnița, de pe cursul mijlociu al Bistriței nemțene, ceea ce a dus la imixtiunea autorităților laice în probleme mănăstirii și la o exploatare nemiloasă a locuitorilor de pe moșiile ei. Peste munți, în Transilvania, existența națională a românilor era amenințată de catolicizări și maghiarizări forțate și mulți dintre „ungureni”, cum au fost ei numiți, au trecut în Moldova, unde domnitorii i-au primit pentru a obține noi plătitori de biruri, în regiuni cu populație rară. S-au fondat astfel numeroase sate, atât în zona de șes, cât mai ales în microdepresiunile din munții Neamțului. Emigrările de peste munți au fost sprijinite de haiducii zonei, care îi călăuzeau pe transilvăneni spre Moldova. În ținutul Neamțului erau vestiți haiducul Vasile cel Mare (amintit în scrierile lui Vasile Alecsandri și Mihail Sadoveanu) și Ștefan Bujor – figuri emblematice ale haiduciei în spațiul românesc, reprezentanți ai justițiarilor sociali, ai luptei împotriva unui regim în mare parte străin, corupt și exploatare.

Ținutul Neamțului devine unul tot mai important în economia Moldovei datorită bogăției de lemn a masivului păduros al Bistriței și a transportului lesnicios pe apa Bistriței cu plutele, renumite fiind catargurile care ajungeau până la Istanbul. Noile relații capitaliste își fac simțită prezența chiar în ciuda administrației fanariote.

Pentru realizarea acestui studiu s-au folosit colecțiile de documente ale Moldovei medievale, cronici și letopesițe, studii de istorie dedicate acestei perioade, monografiile dedicate județului Neamț sau unor localități nemțene, lucrări de istorie religioasă. De asemenea, documente de la arhivele ieșene și volume din Fondul de carte veche al Bibliotecii Județene „G.T. Kirileanu” Neamț, dicționare geografice și istorice, enciclopedii, beletristică, memorialistică și scrieri ale călătorilor străini.

Perioada studiată este considerată una dintre cele mai dificile din istoria românilor, cu o administrație străină, venală, coruptă și exploatare. Războaiele ruso-austro-turce au adus românilor lungi perioade de bejenii, cu rechiziții, furturi, violențe, siluiri și morți, iar armatele străine zăboveau îndelung pe teritoriul țărilor române. Ținuturile Neamț și Roman aveau mănăstiri închinare care au făcut ca în

aceste vremuri traiul țăranilor să fie foarte greu pe moșiile deținute de acestea. Domniile trecătoare și imixtiunile străine în treburile țării erau greu de suportat și aveau consecințe cu impact social și economic.

Ion Neculce relatează despre fapte petrecute în timpul domniei primului fanariot: „Nicolae Vodă Mavrocordat a primit firman de la sultan să scoată din țară pe toți leșii și svezii, care făceau mult rău locuitorilor. Îndată au chemat pe Antiohie Jora vel logofăt și pe Ion Balșe vel ban și pe Gheorghie vel paharnic și pe Iamandi vel jitnicer și li-au dat poroncă să gătează, să margă cu ahii și cu oastea ce vine de la Tighinea, să scoată pe oștenii ci erna în țară, orânduindu-li să ia și den siimenii de curte o samăși den siimenii hătmanești și agești și den catani, că avea Nicolae vodă un stiag atuncea, tot voinici sârbi și de la curte; și den călărași s-au orânduitu să dea și boiarii și mănăstirile câte o samă de oameni. După ci au dat poroncă acelor boiari și au orânduitu slujitorii și ciialți oameni ca să meargă împreună cu boiarii, au scris cărți la mazili și la pârcălabii de pe ținuturile aceli care erau leși și pe ernatie mai câte puținei; la Câmpul Lungu, la Bălțătești, la Târgul Neamțului, la Piatră și pe aiurea, cum au viniit poroncă să-i scoată pe leși den țară și să caute să-i scoată de pe la acele locuri pe undi era; și măcară că în birultăuri scriia bătându-i. Nicolae Vodă având inemă creștinească tari poronci trimitea uime să nu-i jecuiască sau alt supăr să li facă, ce numai să-i scoată den țară afară”³.

În 1716 a izbucnit un nou război turco-austriac. Cu această ocazie soldații austrieci au pătruns în Moldova și au cucerit o mare parte din regiunea de la vest de Siret. Țăranii asupriți și exploatați de boieri și mănăstiri, precum și unii din mazili, supuși la grele impozite de domnul Mihail Racoviță, au trecut de partea lor. În părțile rămase sub stăpânirea lui Mihail Racoviță, „tot podghiazuri cu cătune, cu moldoveni amestecați ajunge de prada pre la Fălci și pre Bârlad”⁴. Ca să-i înfrângă, domnitorul a recurs la ajutorul tătarilor, iar ultima rezistență a cetii lui Ernau Ferencz a fost la Cetățuia. După înfrângerea acesteia, Mihail Racoviță, neavând cu ce plăti pe tătarii care i-au dat ajutorul, le-a dat voie să prade și să robească în regiunea din dreapta Siretului. Ceambururile tătarăști s-au răspândit ca niște haite de lupi asupra ținutului Neamț. „Și pân-în Hangu și pân-în Ceahlău au agiuns, de au prădatși au robit și s-au întors plini de robi în Bugeag”⁵.

Dacă, în general, imigrația era dinspre Ardeal spre Moldova, în timpul lui Mihail Racoviță, din cauza vremurilor grele, și moldovenii fug în Ardeal. Într-o anchetă ce privea munții Tulgheș și Bicz sunt chestionați printre alții și locuitori din Giurgeul Ciucului: Gavril Dobâla, Ștefan Dobâla și Văscan Todor, care au spus că au venit din Moldova, dintr-un sat de pe valea Biczului, mai la deal de confluența Biczului cu Bistrița⁶. Imigrarea românilor ardeleni în Principate a dus la o adevărată dislocare de

³ I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția Iorgu Iordan, București, Editura Minerva, 1975, p. 216.

⁴ *Ibidem*, p. 322.

⁵ *Ibidem*, pp. 324–325.

⁶ T. Chindea, *Contribuții la istoria românilor din Giurgeul Ciucului*, Gheorgheni, Editura Kahan, 1929, p. 102.

mase în întreg secolul al XVIII-lea și cu deosebire în timpul Mariei Tereza. Sate întregi părăseau Ardealul și se așezau în Moldova, împreună cu preotul și ceilalți fruntași. Mulți fugeau din cauza recrutărilor forțate, alții din pricina boierescului prea apăsător la care erau supuși. În cele mai multe cazuri însă, românii ardeleni fugeau și din pricina persecuțiilor religioase și amintim aici de răscoalele lui Sofronie de la Cioara, Visarion Serai și Horea, Cloșca și Crișan⁷. Constantin Matasă scria, în 1929, că satele de pe Valea Bistriței, în apropierea vechii frontiere, „sunt formate din ardeleni și localitatea de unde sunt plecați mai păstrează încă și acum, în amintirea celor bătrâni, dovadă că nu sunt veniți de mult”⁸.

Lui Nicolae Mavrocordat i se atribuie închinarea, în 1715, a Mănăstirii Hangu-Buhalnița, cu întregul său venit, către Patriarhia grecească din Alexandria. Și aceasta după ce sprijinise mănăstirea în procesele cu familia cnejilor Cantacuzini, posesori de moșii la Hangu și Bălțătești. Acesta dorea să ofere coetnicilor săi greci o mănăstire bogată⁹. Este vorba despre vechea mănăstire a lui Miron Barnovschi-Movilă, aflată astăzi în satul Buhalnița, comuna Hangu. Impresionează în mod deosebit simplitatea și stricta proporționalizare a construcției, ancadramentele din piatră sculptată ale ușilor și ferestrelor, dar mai ales bogăția și varietatea ornamentelor cu care sunt împodobite unele strane de lemn. Domnitorul nu a reușit să o termine, fiind silit să pribegască prin Polonia, având, apoi, parte de o moarte de martir la Istanbul, în 1633¹⁰.

În documentele vremii încep să fie menționate breslele. Denumirea de breaslă s-a dat nu numai asociațiilor de meseriași și negustori, ci și unor grupări arbitrate, impuse de administrația de stat. Astfel, și-au însușit denumirea de bresle asociațiile de populații de origine etnică străină (ca armenii, de exemplu), asociații care au urmărit să-și apere limba și confesiunea. Bresle s-au numit și asociațiile care îndeplineau un rol de asistență socială, ca breasla cioclilor. În această categorie intră și breasla mișeilor sau a calicilor din Roman¹¹. În 20 aprilie 1718, domnitorul Mihail Racoviță a înștiințat pe toți dregătorii care umblau cu slujbele domnești în orașul Roman, că l-a scutit pe starostele breslei de ciocli, cu cei 30 de membri ai ei de toate dările și pe ceilalți locuitori de „nevoile țării câte ar fi”. Se interzicea de a li se lua vitele pentru cei care nu-și puteau plăti dările și nu erau obligați la prestarea muncilor domnești. În schimb, cioclii aveau obligația de a-i înmormânta pe „săracii, nemernicii sau străinii decedați în oraș”¹².

---

⁷ C. Matasă, *Călăuza județului Neamț*, București, Editura Cartea Românească, 1929, p. 10.

⁸ *Ibidem*, p. 12.

⁹ D. Dieaconu, A. Fabian, V. Nicolau, *Mănăstirea Pionul și Palatul Cnejilor Cantacuzini de la poalele Ceahlăului*, ediția a II-a, Piatra-Neamț, Editura „Cetea Doamnei”, 2010, p. 45.

¹⁰ G. Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, Inst. de arte Grafice E. Marvan, 1933, pp. 105-106; N. Acrășmăriței, D. Bărlădeanu, G. Bunghez, M. Drăgotescu, *Județul Neamț – ghid*, București, Editura Stadion, 1971, p. 73.

¹¹ P. Condrea, *Dicționar geografic al județului Roman*, București, Tipografia și Fonderia de Litere „Thoma Basilescu”, 1891, p. 43.

¹² *Ibidem*, p. 44.

Conform mărturiilor de la 1737 ale unui negustor rus, în ținut se vindeau „cereale, unt, miere, ceară, slănină, sare, dar și vite cornute și cai. Se găsește păcură și izvoare sărate. Lemnul se găsește din belșug și se exploatează mai cu seamă brazii pentru catarguri, ce sunt porniți la vale, pe apa Bistriței, până la Galați”. Negustorul trece prin Târgu-Neamț, pe care îl găsește devastat de turci¹³.

Pădurile de pe valea Bistriței aveau o valoare deosebită, mai cu seamă în legătură cu exportul, întrucât râurile Bistrița și Siret, pe cursul inferior, constituiau căi lesnicioase pentru transportul lemnului. Pe măsura răririi pădurilor în regiunile de podiș, orașele din țară și, îndeosebi, capitala încep să-și procure lemnul necesar tot din această parte. Dulapi de la ferestraiele din regiunea Bicaz-Hangu se transportau la Iași¹⁴. Vama de la Hangu apare abia pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, iar documentele mai vechi nu menționează niciun punct vamal pe aceste meleaguri. Vama de la Bistricioara este atestată și mai târziu, în primele decenii ale secolului al XIX-lea¹⁵.

În regiune, comerțul a fost susținut în vechime de armeni, greci și evrei. Armenii erau negustori iscusiți care făceau legătura între Târgu-Neamț, Piatra-Neamț și Țara Giurgeului. Făceau comerț cu vite, în special, dar și cu cele necesare omului aflat departe de târguri. La Hangu se știa despre un „târg armenesc”, iar la sud de muntele Ceahlău era „Schiabul armenilor”. La jumătatea veacului al XVII-lea, din cauza invaziilor cazace și tătare, au trecut pasul Pricica spre Giurgeu. Cunoșteau vadurile, căci ei erau cei care făcuseră comerț cu vite mari cu Austria. Cei mai mulți dintre ei au rămas la Sân Miclăuș (Gheorgheni), unde au construit o biserică și o poartă armenească, dar au continuat să cumpere vite de pe Valea Bicazului și să le vândă în imperiul cezaro-crăiesc, trecând prin pasul Pângărați. Documentele vremii consemnează, de asemenea, existența unei comunități săsești la Târgu-Neamț, care se ocupa, în 1672, tot cu meșteșugurile și negoțul și a uneia armenesci la Roman, oraș care în 1788 avea 617 locuințe, multe dintre ele cu acoperiș din pământ¹⁶.

În 15 martie 1759, episcopul Romanului a intervenit la domnie pentru a fi scutiți de darea de o jumătate de leu țiganiilor Episcopiei care lucrau „la fier” și, împreună cu ei, cobzarii și lăutarii care locuiau în oraș. Acești bani erau destinați „cheltuielii pentru lucrul grajdului gospod”¹⁷. Bisericii Albe din Roman i s-au acordat, ca venit, anumite sume din venitul vătăjiei de harabagii, venitul „cotului”, în valoare de 20 de bani de bute, câte 10 parale polobocul de vin și o para de vadră de rachiu adus în oraș¹⁸. În Roman, Episcopia a reușit să încaseze de la locuitori mari sume de bani, ceea ce a dus la o serie de frământări și procese, care au redus activitatea și munca meseriașilor și negustorilor. Mulți, neputând suporta exploatarea, au plecat în alte părți. După

¹³ Gh. Bezviconi, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947, p. 105.

¹⁴ Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, Fond *Isprăvnicia Neamțului*, d. 473, f. 269–270.

¹⁵ N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VI, București, 1904, p. 409.

¹⁶ T. Chindea, *op. cit.*, p. 84.

¹⁷ *Istoria orașului Roman, 1392–1992*, Roman, Societatea Culturală Roman – 600, 1992, pp. 86–87.

¹⁸ *Ibidem*.

15 iulie 1756 „nimeni nu se mai putea așeza în vatra orașului fără voia episcopului”, adică nu înainte de a se angaja să-i achite o anumită sumă de bani. Nimeni nu putea vinde în Roman niciun fel de băuturi alcoolice, dacă în prealabil nu se învoia cu episcopul. Pentru toate cantitățile de băuturi alcoolice vândute în oraș se plătea Episcopiei o sumă de bani. Proprietarii prăvăliilor plăteau, de asemenea, aceleași instituții „bezmănul” locului, la valoarea „din zece bani, unul”. Cărciumarii plăteau Episcopiei câte doi bani pentru fiecare vadră de vin vândută și câte un ban de oca de rachiu.

Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și până la mijlocul secolului al XVIII-lea, meseriașii și negustorii din oraș au fost obligați să presteze un mare număr de munci cu caracter public. În general, obligațiile de muncă ale orașenilor au fost de două feluri și anume cele executate cu brațele, numite „lucrul domnesc”, în care se grupau: lucrul la cetate, mori, iazuri etc. și „podvoadele”, adică transporturile¹⁹. Orașenii aveau și obligația de a lucra pentru târg, probabil la diferite lucrări de întreținere a străzilor și a edificiilor cu caracter public. Din obligațiile în muncă pentru domnie, vistieria își putea crea suplimente de venituri, deoarece avea latitudinea de a schimba aceste prestații în bani. Conform surselor documentare, orașul avea o intensă viață comercială și meșteșugărească²⁰.

În această perioadă se fondează noi lăcașuri monastice în ținut. Este cazul celui numit Sihăstria Secului. Sihăstria era un schit de călugări, puțin mai departe de Mănăstirea Secu, care a fost întemeiat pe la 1720 de Ghedeon, episcopul Hușilor²¹. Schitul Sihla s-a ridicat nu departe de schitul Sihăstria. Acesta are două biserici: una construită cu cheltuiala lui Ioniță Pașcanu-Cantacuzino, în 1763 și reînnoită mai târziu, și a doua, mai sus în stânci, făcută, se zice, numai dintr-un brad²². Așezământul monahal de la Văratec nu are obârșii voievodale, fiind construit, probabil, în anul 1785 prin strădaniile maicii Olimpiada, venită la Văratec de la Schitul Topolița. Actuala biserică datează de la începutul secolului trecut (1808–1812)²³.

La începutul secolului al XVIII-lea, în anii 1709, 1720 și 1765, una dintre marile mănăstiri ale Moldovei, Neamțul, suferă unele reparații și reînnoiri. Dar perioada unei înfloriri economice și culturale începe odată cu instalarea ca stareț al mănăstirii, în anul 1779, a lui Paisie Velicicovschi (21 decembrie 1722 – 15 noiembrie 1794), care a venit de la Mănăstirea Secu²⁴. Paisie „ar fi originar din părinți români, plecați înainte spre ținutul Harcovului și Poltaviei; alte rudeni au însoțit ulterior familia Cantemir în

---

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ C.D. Ghiorghiu, *Locuri istorice din județul Neamț*, Piatra-Neamț, 1892, p. 61.

²² Idem, *Dicționarul geografic al județului Neamțu (la anul 1890)*, București, Tipografia și Fonderia de Litere „Thoma Basilescu”, 1895, p. 89.

²³ M. Drăgotescu, *Muzee din județul Neamț*, București, Editura Meridiane, 1974, p. 33.

²⁴ N. Iorga, *Mănăstirea Neamțului*, Vălenii de Munte, 1912, pp. 32–47.

Rusia, după dezastrul de la Stănilești”²⁵. Paisie își datorează, în mare parte, formarea sa duhovnicească contactului cu monahismul din Moldova și Țara Românească, lucru pe care el însuși l-a mărturisit, că „atunci când a venit din Rusia în diferitele schituri din Moldova și Țara Românească, a înțeles și a simțit mai profund efectul binefăcător al rugăciunii”, a văzut munca fraților și părinților care „copiau cărți ale dascălilor bisericii”²⁶.

Multe documente atestă faptul că mănăstirile stăpâneau munți întregi sau că moșiile lor, ca în cazul mănăstirilor Neamț și Secu, se întindeau „până în munții unghurești”. Mănăstirea Secu pierduse, până în 1812, două sate din munți: Călugăreni și Grințieș care „acum nu să stăpânesc de mănăstire, că sunt împresurate de măriia sa domnița Ralu” (Cantacuzino). Boierii Cantacuzini stăpâneau moșii în ținutul Neamțului încă din veacul al XVII-lea și procesele cu mănăstirile au fost seculare²⁷.

În 1803, în timpul mitropolitului Veniamin, Războienii, ctitorie ștefaniană, se transformă în mănăstire de maici și, în 1811, familia proprietară de atunci, Sturdza, a închinat mănăstirea, cu moșia ce o mai stăpânea, spitalului Sfântul Spiridon din Iași, cu obligația ca Epitropia să îngrijească de întreținerea bisericii. În Mănăstirea Războieni trăiau atunci 20 de călugărițe²⁸.

În secolul al XVIII-lea, mai mulți călători străini ajung și în ținuturile noastre și scriu după impresiile pe care și le-au făcut. Baltazar Hacquet, naturalist francez, vizitează la 1788 târgul Piatra, pe care-l vede „mizerabil și cu multe biserici ruinate”²⁹. Despre ținutul Neamț, naturalistul francez afirma în 1788 că este numit de moldoveni „țara unghurească, din cauza multor secui și unghuri din Transilvania ce locuiesc acolo”³⁰. La Roman descoperă un oraș cu câteva sute de case, dar „foarte nesănătos, din cauza mării necurătenii și a mocirlelor din mijlocul său. Cei mai de seamă locuitori sunt grecii și armenii”³¹. Pe lângă bolnița din timpul lui Ștefan Tomșa, al doilea spital-bolnița a luat ființă la Roman mai târziu, prin anul 1789, sub îngrijirea egumenului Gherasim Putneanu. Acesta funcționa în incinta Mănăstirii Precista și aici, încă de la începutul secolului al XIX-lea, a fost angajat personal medical ce dădea consultații gratuite populației orașului, elibera rețete și lua măsuri pentru prevenirea și combaterea epidemiilor³².

---

²⁵ P.I. David, „Cuviosul Paisie cel Mare (Velickovski), un desăvârșit monah român. Noi cercetări și ipoteze”, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul XCIII, nr. 1–2, 1975, pp. 162–193.

²⁶ I. D. Lăudat, *Istoria literaturii române vechi*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1968, pp. 92–95.

²⁷ C.N. Tomescu, *Tablou de 40 mănăstiri din Moldova și cu arătarea moșiilor ce aveau ele în 1812*, Chișinău, 1933, p.33.

²⁸ C.D. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 326.

²⁹ N. Iorga, *Istoria românilor prin călători*, București, Editura Eminescu, 1981, p. 432.

³⁰ *Călători străini despre țările române*, vol. X, partea II-a, București, Editura Academiei Române, 2001, p. 839.

³¹ *Ibidem*, p. 841.

³² Epifanie Cozărăscu, „Începuturile asistenței medicale în Roman”, în vol. *Spetale vechi și noi. Studii și note*, București, Editura Medicală, 1976, pp. 93–94.

Din anul 1798, la Roman funcționa prima fabrică de bere din Moldova, care a fost și prima întreprindere de acest tip din țările românești extracarpatice³³.

În catagrafia din 1774, ținutul cuprins între Bistrița, Siret și Moldova, avea 130 de localități rurale și două târguri, grupate, din punct de vedere administrativ, în cinci ocoale: de Sus, Bistrița, de Mijloc, Piatra și Siret³⁴. În ținutul Romanului erau 77 de așezări și un târg, Roman, grupate, din punct de vedere administrativ, în trei ocoale (subdiviziuni ale ținuturilor create în 1741, în timpul celei de a doua domnii a lui Constantin Mavrocordat): de Sus, de Jos și al Mijlocului³⁵. Până în 1780, când s-a înființat județul Suceava (Baia), Neamțul a cuprins, de asemenea, toată valea Bistriței, până la Dorna. Valea Bistriței avea strânse legături comerciale, prin exploatarea și prelucrarea lemnului și prin plutărit, cu Piatra-Neamț³⁶. La sfârșitul secolului, Piatra-Neamț era considerat un oraș important al Principatului Moldovei, dovadă fiind menționarea acestuia, pe lângă alte orașe importante din Principat, în scrisoarea adresată de diplomatul francez Joseph Parant, de la consulatul din Iași, către ministrul de Externe Talleyrand³⁷. Maiorul Leyon Pierce von Campenhausen observa, în 1790, că pădurile din jurul orașului sunt pline de „untul vacii, din a cărui rădăcini se produce băutura salep”. Acesta ne oferă și rețeta de preparare a acestei băuturi, considerată drept „doctorie pentru stomac”: rădăcina se pisează, după care se „toarnă deasupra apă fierbinte, adăugând făină de grâu. Când amestecul are consistență dorită, se amestecă cu ghimbir, se îndulcește cu zahar și se dizolvă în apă de cuișoriță”³⁸.

La Bălțătești, în anul 1810, boierul Matei Cantacuzino, proprietarul moșiei și al satului Bălțătești, a descoperit efectele curative ale apelor din zonă. Principii Cantacuzini au fost astfel primii care au început să cerceteze și să curețe „fântânile de slatină”. Ei le-au împrejmuțit, clădind și două barăci mari, unde au așezat căzi de lemn pentru cei din familie și pentru oaspeți³⁹.

În 1812, la domnia Moldovei ajunge Scarlat Calimachi (1812–1819). A fost o domnie nefericită și pentru el și pentru moldoveni, întrucât holera bântuia atunci în Moldova. Aceasta a decimat o jumătate din populația Târgului Neamț, creștini și evrei. Cei care au rămas, au fost nevoiți să se retragă în corturi, afară din oraș, pe drumul Pietrii⁴⁰.

După catagrafiile și hărțile ruse și austriece de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, se face, în 1803, *Condica Liuzilor*, undese preciza că hotarul de nord al ținutului trecea pe la nordul satelor Fărcașa, Pipirig, Oglinzi, Brusturi, Drăgănești și atingea râul

³³ N. Iorga, *Istoria industriilor la români*, București, 1927, p. 174.

³⁴ Gh. Radu, „Județul Neamț”, în „Ceahlăul”, 28–30 aprilie 1990, p. 8.

³⁵ Idem, „Județul Roman”, în „Ceahlăul”, 5 mai 1990, p. 9.

³⁶ Idem, „Împotriva ciuntirii județului Neamț”, în „Telegraful”, 7–10 februarie 1998.

³⁷ *Călători străini despre țările române*, vol. X, partea II-a, p. 1305.

³⁸ *Ibidem*, p. 878.

³⁹ G.I. Lahovari, *Marele dicționar geografic al României*, vol. I, București, Tipografia și Fonderia de Litere „Thoma Basilescu”, 1898, p. 309.

⁴⁰ Paul Cernovodeanu, Daniela Bușă (coordonatori), *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. II (1822–1830), București, Editura Academiei Române, 2005, p. 303.

Moldova la sud de Soimărești. La est, hotarul se păstra ca pe vremea lui Cantemir. Atunci, la începutul secolului al XIX-lea, ținutul avea 129 de sate grupate în șase ocoale: al Muntelui (reședința la Tarcău), al Ocolul de Sus (reședința la Târgu Neamț), Piatra (reședința la Șerbești), al Mijlocului (reședința la Mastacăn), Bistrița (reședința la Piatra) și al Siretului (reședința la Oncești). Hotarul de vest era însă altul: granița și vama fuseseră mutate la Chisirig (pe valea Biczului) și la Prisecani (pe valea Bistricioarei)⁴¹. În *Condica Visteriei Moldovei* (1816) sunt menționate șase ocoale ca aparținătoare de ținutul Neamțului, cu 120 de sate (apare în plus Ocolul Muntelui, cuprinzând zona de nord a văii Bistriței, de la Oanțu până la Galu și Pipirig)⁴², iar ținutul Roman este menționat cu aceeași împărțire și cuprindere amintită anterior (78 de sate și târgul)⁴³. Din punct de vedere economic, documentele menționează că ținutul Neamțului era, în 1820, în cea mai mare parte, „loc de munte, pădure și câmp, hrănindu-se și pe moșii străine”, locuitorii acestuia ocupându-se, în principal, cu „vitele și facerea de cherestele”⁴⁴. Locuitorii din Bicaz erau amintiți în legătură cu „chiverniseala lor cu facerea de cherestele, iar o samă cu vitele se pot ridica”. Sursele documentare consemnează faptul că în zona Neamțului, „aliverișul locuitorilor este cu oi, scânduri și alte lemne, neavând loc de hrană și hrana lor o aduc din alte părți”. Statisticile de la începutul secolului al XIX-lea menționează că în regiunea subcarpatică și cea de pe Valea Bistriței „sunt locuri îndemânatică pentru vite” și „pentru lucrul pământului”. Pentru satele cu păduri, o ocupație importantă era „tăierea de cherestele pe la herăstraie și prin păduri”, „facerea de cherestea și scânduri de tot soiul, rotării, drănițării, butnării”. În 1813, locuitorii din Hangu se angajau să transporte la Piatra nu mai puțin de 2 000 de plute de dulapi. Treptat, principala sursă de venituri a locuitorilor de pe Valea Bistriței a devenit munca în exploatarea forestieră, creșterea vitelor rămânând pe planul al doilea⁴⁵.

Perioada fanariotă a fost una cu profunde implicații demografice, sociale, militare și religioase asupra comunităților din zona montană și de șes, răzeșești sau aflate în dependență față de marii boieri sau mănăstiri, proprietari ai pământurilor arabile, ai pădurilor și ai robilor țigani. Războaiele ruso-austro-turce care au avut ca teritoriu de luptă și manevră și această regiune au contribuit, alături de fiscalitatea excesivă, la depopularea ei la începutul veacului fanariot. Situația grea a românilor transilvăneni în această perioadă a dus la „emigrările de peste munți”, măbind populația satelor existente sau fondând unele noi, mai ales în zona montană. Onomastica din catagrafii sau chiar cea actuală consemnează pe „ungureni”, „sălăgeni”, „almășani”, „țuțuieni” etc. Fenomenul emigraționist a fost sprijinit și de

---

⁴¹Theodor Codrescu, *Uricariul*, VII, Iași, 1886, pp. 257–258.

⁴²Gh. Radu, „Județul Neamț”, în „Ceahlăul”, 28–30 aprilie 1990.

⁴³Idem, „Județul Roman”, în „Ceahlăul”, 5 mai 1990.

⁴⁴*Ibidem*.

⁴⁵Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, tr. 166, nr. 7, f. 105; nr. 8, f. 7; Th. Codrescu, *op. cit.*, p. 255; D. Dieaconu, *La poale de Ceahlău*, pp. 66–67.

haiducii vremii, amintiți de scriitorii Alecu Russo, Vasile Alecsandri și Mihail Sadoveanu.

Viața religioasă monastică cunoaște o puternică revigorare prin activitatea lui Paisie Velicovschi sau a lui Veniamin Costache, în ciuda faptului că unele mănăstiri au intrat sub autoritatea unor lăcașuri ortodoxe orientale. Țăranii dependenți de aceste mănăstiri au avut de suferit în urma impunerii unor obligații oneroase, autoritățile neintervenind în treburile mănăstirilor închinată. Ținutul Neamțului cunoaște și un rapt teritorial în anul 1769, autoritățile habsburgice mutând granița de la „cumpăna apelor” (Bilbor și Vârful Pângărați), la Tulgheș și Bicazul Ardelean, în urma unui pact de neintervenție într-un conflict ruso-turc.

Pierderea Bucovinei în 1774–1775 a adus în regiune români care au primit porecla și apoi numele de „Dorneanu”, „Corduneanu”, „Vicovanu” ș.a. În orașe și târguri se dezvoltă meșteșugurile, grupurile pe meserii se organizează în bresle și pe criterii etnice (armeni, greci sau evrei). În zonele de șes, comunitățile se ocupau cu cultura plantelor, în munți se practica o agricultură rudimentară, se creșteau cornute mari și mici și spre sfârșitul secolului se dezvoltă exploatarea lemnului, tăiatul și transportul lui, în special cu plute spre schela Pietrei, devenită cea mai importantă din zona Moldovei de Sus.

Ținutul Neamțului devine unul tot mai important în economia Moldovei datorită bogăției de lemn a masivului păduros al Bistriței și transportului, care se făcea cu plute lungi de catarguri cu mai multe „căpătaie”. Comerțul se dezvoltă, înfruntând sau ocolind monopolul turcesc, în special cu Transilvania, prin cele două trecători care plecau din ținutul Neamțului și cu Bucovina, pe cursul superior al Bistriței. Noile relații capitaliste și tendințele modernizatoare își fac simțită prezența chiar în ciuda administrației fanariote.

Bibliografie selectivă

Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, Fond *Isprăvnicia Neamțului*.

Serviciul Județean Iași al Arhivelor Naționale, tr. 166, nr. 7; nr. 8.

Acrășmăriței N., Bârlădeanu D., Bunghez G., Drăgotescu M., Județul Neamț – ghid, Editura Stadion, București, 1971.

Balș G., Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea, Inst. de arte Grafice E. Marvan, București, 1933.

Bezviconi Gh., Călători ruși în Moldova și Muntenia, București, 1947.

Cernovodeanu Paul, Bușă Daniela (coord.), *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. II (1822–1830), Editura Academiei Române, București, 2005.

Chindea T., Contribuții la istoria românilor din Giurgeul Ciucului, Gheorgheni, Editura Kahan, 1929.

Călători străini despre țările române, vol. X, partea II-a, Editura Academiei Române, București, 2001.

Condrea P., *Dicționar geografic al județului Roman*, Tipografia și Fonderia de Litere „Thoma Basilescu”, București, 1891.

Codrescu Theodor, *Uricariul*, VII, Iași, 1886.

Cozărăscu Epifanie, „Începuturile asistenței medicale în Roman”, în vol. *Spetale vechi și noi. Studii și note*, Editura Medicală, București, 1976.

David P.I., *Cuviosul Paisie cel Mare (Velickovski), un desăvârșit monah român. Noi cercetări și ipoteze*, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul XCIII, nr. 1–2, 1975.

Dieaconu D., Fabian A., Nicolau V., *Mănăstirea Pionul și Palatul Cneților Cantacuzini de la poalele Ceahlăului*, ediția a II-a, Editura „Cetatea Doamnei”, Piatra-Neamț, 2010.

Drăgotescu M., *Muzee din județul Neamț*, Editura Meridiane, București, 1974.

Ghiorghiu C.D., *Dicționarul geografic al județului Neamțu (la anul 1890)*, Tipografia și Fonderia de Litere „Thoma Basilescu”, București, 1895.

Idem, *Locuri istorice din județul Neamț*, Piatra-Neamț, 1892.

Iorga Nicolae, *Istoria industriilor la români*, București, 1927.

Idem, *Istoria românilor prin călători*, Editura Eminescu, București, 1981.

Idem, *Mănăstirea Neamțului*, Vălenii de Munte, 1912.

Idem, *Studii și documente*, vol. VI, București, 1904.

Istoria orașului Roman, 1392–1992, Roman, Societatea Culturală Roman – 600, 1992.

Lahovari G.I., *Marele dicționar geografic al României*, vol. I, Tipografia și Fonderia de Litere „Thoma Basilescu”, București, 1898.

Lăudat I.D., *Istoria literaturii române vechi*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968.

Matasă C., *Călăuza județului Neamț*, Editura Cartea Românească, București, 1929.

Neculce Ion, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediția Iorgu Iordan, Editura Minerva, București, 1975.

Radu Gh., *Împotriva ciuntirii județului Neamț*, în „Telegraful”, 7–10 februarie 1998.

Idem, *Județul Neamț*, în „Ceahlăul”, 28–30 aprilie 1990.

Idem, *Județul Roman*, în „Ceahlăul”, 5 mai 1990.

Tomescu C.N., *Tablou de 40 mănăstiri din Moldova și cu arătarea moșiiilor ce aveau ele în 1812*, Chișinău, 1933.